

Lenka BLEHOVA - ČELEBIĆ

RIMSKA KURIJA I KOTOR KRAJEM SREDNJEG VIJEKA

Ključne riječi: Kotor, papa, papizam, patronatno pravo, pravo rezervacije, ekskomunikacija, interdikt, suspenzija, beneficij, sveštenstvo (kler), bula, investitura, prebenda

Još u XII vijeku Alan iz Lila je u svom djelu „O katoličkoj vjeri” napisao: „Ovčice povjerene svom pastiru ne smiju da ga kritikuju, osim ako bi on zastranio u vjeri, niti smiju da mu išta predbacuju”.¹ Alan, zvani u katoličkom svijetu zbog njegovog širokog obrazovanja i *doctor universalis*, bio je jedan od stubova stava o apsolutnom primatu pape. Ovim kraćim spisom je zapravo polemisao sa oprečnim mišljenjem da ljudsko biće duguje apsolutnu poslušnost ne drugome čovjeku, nego jedino Bogu.

Papa, glava katoličke crkve, je pored toga što je bio „zamjenik Isusa Hrista”, bio još biskup Rima, patrijarh Zapada, primas Italije, nadbiskup i mitropolit rimske provincije. Pored duhovnog autoriteta je imao u katoličkom svijetu poseban i zasluženi politički autoritet koji ga je legitimisao kao uticajnu stranku u političkim pregovorima i van dometa zemalja katoličke obojedijencije. Taj uticaj je Kotor koristio od davnih doba, tako je bilo i u vrijeme samostalnosti, *tempore Catharinorum*, kada su se pape Urban V (1362 - 1370) i zatim Grgur XI (1370 – 1378) zauzeli za grad protiv

¹ *Oves quae suo pastori commissae sunt, eum reprehendere non debent, nisi a fide exorbitaverit, nec ullatenus accusare possunt ...*

Alanus ab Insulis (1118 Premesque kod Lille– 1203 Citeaux), slavni pjesnik, jedan od najčitanijih stvaralaca latinske književnosti i teologije. Njegovo glavna djela su poznata pod nazivima *De planctu naturae* (Jadikovka prirode) i B. Anticlaudianus. Citirana rečenica uzeta je iz njegovog apologetskog spisa *De fide catholica sive Quadripartita magistri Alani editio contra haereticos, Valdenses, Iudaeos et paganos* (Katolička vjera ili četvorortomno djelo majstora Alana protiv jeretika, Valdenskih, Jevreja i pagana), II, 5, in: *Patrologia latina* (dalje: *PL*) 210, 383A.

Dubrovnika i Balšića.² O tome političkom aspektu je u stručnoj literaturi već pisano, a nas prije svega zanima uzajamni odnos papske moći i lokalne crkve na ovim prostorima.

Ako se sveti otac uplitaio u lokalne prilike, imao je na raspolaganju lepezu kazni kojima je mogao natjerati nepokorne da se povinuju njegovim dekretima. Protiv laika mogle su biti usmjerene kazne ekskomunikacije ili anateme i interdikta. Ekskomunikacija je kažnjavanog sprječavala da prima sakramente, a to su: krštenje, konfirmacija, euharistija ili pričest, ispovijest, miropomazanje i brak. Nije smio da učestvuje u životu crkve, da posjećuje mise i učestvuje u vjerskom životu zajednice. Interdikt je bio blaži oblik ekskomunikacije, koji je ograničavao pristup sakramentima. Bio je lični ili lokalni, ovisno od toga da li se odnosio na lice ili mjesto. Ako se interdikt odnosio na mjesto, nije sprječavao umiruće da prime sakramente i nije važio za vrijeme Božića, Uskrsa, Duhova, Hristovog Tijela i Uspenja Bl. Marije; tada su se mogli i sklapati brakovi, ali su svadbe morale biti skromne. Duhovnim licima je bilo dozvoljeno da u toku trajanja interdikta u njihovom mjestu privatno služe mise iza zatvorenih vrata. Jedino je katedralna, to jest glavna crkva pružala religiozne usluge, ali bez pjevanja, muzike i svečanog duha. Sahrane su se mogle vršiti, ali bez obreda. Lični interdikt je kažnjavanog lišavao prava na sakramente, ali nije mu branio da pasivno prisustvuje misi. Najblaži oblik crkvene kazne bila je suspenzija, koja je značila privremeno ograničenje prava sve dok se kažnjavani ne popravi, a odnosila se na sveštena lica. Suspenzija je mogla obuhvatiti široku lepezu kazni od lišavanja prihoda od beneficija do degradacije.³

Crkvene kazne su po običaju bile djelotvorne jer su zabrana sahrana, vjenčanja, ali i ograničenje pristupa u crkvu ili učešća u vjerskom životu zajednice bile za pobožnog čovjeka katastrofa. Zato su vlasti uvijek nastojale da izbjegnu kaznu po svaku cijenu. Inače, slične kazne su se upotrebljavale i u pravoslavnoj crkvi: Kada je Homatijan tražio od Sv. Save da se povinuje i vrati Ohridskoj arhiepiskopiji teritorije, zaprijetio mu je odlučanjem od crkve; slično je patrijarh Kalist polovinom XIV vijeka bacio anatemu na srpskog cara, patrijarha i sveštenstvo.⁴

U dokumentaciji kotorskog arhiva suočavamo se sa velikim prazninama koje nam otežavaju neprekidno praćenje razvoja pojedinih

² Theiner I, 259; Jireček, *Istorija Srba* I, 321; P. Butorac, *Kotor za samovlade*, 29 et passim.

³ *Corpus iuris canonici* (CIC) § 2268 – 2277; *ibid.* § 2268 – 2277; *ibid.* § 2278 – 2285.

⁴ G. Ostrogorski, *Pismo Dimitrija Homatijana Svetom Savi*, 97 – 107; S. ćirković, *Rabotnici, vojnici, duhovnici*, 210.

problema, i to se odnosi i na pitanje komunikacije na liniji Rimska kurija – kotorska dijeceza. Papa je održavao redovnu i neredovnu prepisku sa svojim podređenima. Prepiska je mogla biti opšteg karaktera, tipa *Urbi et Orbi*, „gradu (Rimu) i svijetu”, ili adresirana konkretnom prelatu. Listine koje su izlazile iz papske kancelarije nazivane su opštim imenom *Litterae apostolicae*, papska pisma, ali su se prema sadržaju i obimnosti dijelile na više vrsta. To su bili: *breve*, *bullae*, *encyclica*, *motu proprio*, *epistola* i *decretale*.⁵

Kod pristiglih papskih bula vršila se temeljna ovjera jer je uvijek postojala mogućnost falsifikacije: u jednom pismu dubrovačkog nadbiskupa Antonija de Reate kotorskom kolegi biskupu Marinu Kontareno, izvještava nadbiskup biskupa da je primio „bulu našeg gospodara Pape sa olovenom pečati, neokrnjenu, neoštećenu, važeću ni u kojem pogledu sumnjivu” (*nos recepisse noveritis ... domini nostri pape bullas ... in plumbo pendente bullatas, non abollatas, non viciatas, non cancellatas nec in aliqua sua parte suspectas*). Radilo se o papskoj listini u gledu papske preporuke sveštenika Tripuna Lamprovog Bolice, izdatoj u Ferari 1438. godine za primanje u samostan Svetog Đorđa od Zaliva.⁶ U još jednom dokumentu se opisuje papsko pismo kao „opremljeno sa crvenom voštanom pečati u drvenom porubu, sa crvenim svilenim koncem, neogrebano, neoštećeno, nesumnjivo pravo”.⁷ Pečati su bili voštani i od olova. Pisma sa voštanim pečatima zvala su se *litterae clausae*, „zatvorena”, a pisma sa olovnim pečatom *litterae patentes*, „otvorena”. Postojale su i srebrne ili zlatne bule, vrlo rijetke i svečane. Dalje se papska korespondencija dijelila na *tituli*, to jest, na listine „milostivim” sadržajem (*iurisdictio gratiosa*) poput imenovanja, privilegija i povlastice; drugi oblik papskih listina bila su *mandamenta*, to jest, zapovjesti i odredbe. Formalno se *tituli* i *mandamenta* razlikuju po vrsti vrpce kojom su opremljeni: prvi imaju svileni, crveni ili žuti, konac (*litterae cum filo serico*), dok su druge omotane konopljanom vrpcom (*litterae cum filo canapis*).⁸

Papske bule su se otvarale sa velikim strahopoštovanjem. „Ljeta gospodnjeg je pred biskupa stigao Matej Ivanov Pautinov, kotorski sveštenik, i dostavio apostolsko pismo, koje je gospodin biskup primio obnažene

⁵ *Breve* je neutrum od latinskog pridjeva *brevis*, “kratak”, radilo se izrazu pojednostavljene administrativne prakse. Enciklika, iz grčkog ἐπιτομὴ δέσποινῆς, “okružno pismo”, bila je namjenjena čitavom katoličkom svijetu. *Motu proprio* ima značenje “sopstvenom voljom (Pape)” i u opticaju je tek od vremena Inocenta VIII.

⁶ Biskupski arhiv Kotor (*BAK*) I, 41 – 44 (a. 1438); P. Butorac, *Opatija Sv. Jurja kod Perasta*, 30 - 31.

⁷ *BAK* III, 238 (4. VII. 1461).

⁸ W. Plöchl, o. c. 77.

glave, kako nalaže poštovanje”⁹. Od ovih besprekornih listina koje su bili biseri klasične filologije i kaligrafije sačuvali su se u kotorskim arhivima samo prepisi, često nepotpuni ili skraćeni. Primjer toga je dokument u kojem nedostaje početak i datum, a iz ostatka se jedva razabire prvobitni sadržaj. To je zapravo ukor upućen barskom nadbiskupu. U tekstu se spominje neko obećanje koje je nadbiskup prekršio. Tek pri kraju dokumenta spominje se razlog: sprječavanje nekog sveštenika Nikole u preuzimanju beneficija crkve Sv. Stefana i polovine beneficija crkve Sv. Aleksija. Izgleda da su nadbiskup i barski sveštenik Nikola Mishamas, arhiprezviter barske Crkve sv. Petra, činjeni odgovornim za (ne)spроводе-nje naredbe. Prijeti se ekskomunikacijom.

U dokumentu nedostaje srž problema. Pretpostavljamo da se radi o ostatku prepisa papske bule koji se našao u Biskupskom arhivu u Kotoru, iako se odnosi na barsku nadbiskupiju. U svakom slučaju, za nas je dokumenat još jedan dokaz toga da su se protivljenja papskom namještanju beneficijara koja su zadirala u prava lokalnih moćnika i crkvenih premeta, dešavala i u drugim mjestima. Iako je Kotor imao specifične društvene prilike – preuticajno plemstvo i bogat patricijat su gušili crkvu – nikako nije bio usamljen što se sličnih događaja tiče.¹⁰

Prije nego što se upustimo u detalje, treba da istaknemo da je papa prema kanonskom pravu bio jedini ovlašćeni da otvara nova mjesta – beneficije i da je imao takozvano pravo rezervacije, to jest pravo da isključivo on popunjava ta mjesta, ako to procjeni za potrebno.¹¹ U dekretalu *Licet ecclesiarum*, „Premda crkvi” iz 1265. godine, papa Klement IV (1265 - 1268) sebe proglasio jedinim držiocem prava postavljanja sveštenstva na sva mjesta u svim dijecezama, iako ih prema svom nahodanju može prenositi i na ordinarijuse – najviše crkvene zvaničnike, šta su u slučaju Kotora bili biskupi. Ova politika je išla na štetu sposobnih, ali siromašnih duhovnih lica koja nisu imala uticajne prijatelje i rođake. Problem papskog protekcionizma bio je prisutan svuda u katoličkoj crkvi i izazivao je ponekada proteste preskočenih kandidata (*clerici expectantes*) i patrona, ali sa pravne tačke gledišta nije postojao. Kod pape su intervenisali ne samo kandidati nižih prebendi, nego i oni koji su odlučili da steknu više zvanje. Ipak, Rapp ističe da optužbe koje su predstavljale pape kao gramzive, škrte i zle vladare nisu bile utemeljene, jer mnogi od njih nisu zaslužili

⁹ BAK I, 357 (4. V. 1450): *comparuit Matheus quondam Johannis Pautini clericus Catharensis et presentavit litteras apostolicas, quas episcopus ... nudato capite cum ea que debuit reverenda recepisset...* Radilo se o buli pape Nikole.

O dokumentu pišemo na drugom mjestu.

¹⁰ BAK I, 119 (cca a. 1436).

¹¹ CIC, § 1414 – 1415; *ibid.* § 1431.

žestoke prigovore. Mnogi od papa živjeli su veoma strogim, skromnim načinom života. Razloge politike papskog protekcionizma treba tražiti u rastućim potrebama za novcem. Najveći „gutači” novca – rat i papski dvor (*Curia Romana*) – povećavali su neophodnost centralizacije koja je bila jedini način kako da se dođe do većih finansijskih sredstava koja bi pokrila ogromne rashode papske politike. Tako su pape, sa izuzetkom strogog cistercijaka Benedikta XII (1334 – 1342), ustanovili centralizaciju kao prioritet papske politike.¹²

Beneficija nije bilo izdaleka koliko i zainteresovanih, a još manje je bilo onih unosnih. U siromašnoj kotorskoj dijecezi dolazilo je usljed toga do takozvanog gomilanja prebendi (*cumulatio praebendarum*). Prebenda, *praebenda*, jeste termin izveden od glagola *praebere*, u smislu „svakodnevnih sljedovanja hrane i pića koja se daju (*praebentur*) monasima i kanonicima”. U kasnom srednjem vijeku se značenje pomjerilo – pod prebendom se podrazumijevao crkveni beneficij koji je osiguravao držiocu zadovoljenje fizičkih potreba i troškova života. Suzbijanje gomilanja prebendi pokrenuo je papa Jovan XXII 1317. godine kada je izdao konstituciju *Execrabilis* (Vrijedna osude) kojom se naređuje svima koji drže dva ili više beneficija da zadrže samo jedan, a o ostalima, odnosno o imenovanju nadarbenika za ostale, odlučiće papa. Ipak, problem se time nije iskorijenio. Još Tridentski sabor (1545 – 1563) je nastojao da se ukine ovaj porok i da se nametne načelo da se ubuduće beneficiji dodjeljuju isključivo redovnicima (*regularia regularibus*); istaknuta je i potreba ukidanja nezdrave institucije komende koja je doprinosila gomilanju prihoda.

Bilo bi previše pojednostavljeno da kažemo da je vodeći razlog za gomilanje prebendi bila pohlepa pojedinih klerika. Naime, i za kotorsku dijecezu to važi dvostruko, prihodi od jednog beneficija često nisu zadovoljavali potrebe sveštenika. Zato su oni uzimali, koliko im je situacija dozvoljavala, još neke beneficije, crkve ili oltare, iako je bilo očigledno da nisu mogli da ispune sve obaveze koje su im ti beneficiji nametali i morali su da ih vrše preko zastupnika. Zamršeni odnosi, kada je jedan sveštenik imao barem dva beneficija i jednog zastupnika, ali i sam je još bio zastupnik nekome, dio su slike kotorske ili bilo koje druge dijeceze u srednjem vijeku. Problem gomilanja prebendi nije bio samo to da se u ruke nekolicine istaknutih i uticajnih sveštenika usredsređivalo relativno više sredstava, nego i to da su zbog toga mladi sveštenici predugo ostajali

¹² Rapp, Francis: *L eglise et la vie religieuse en Occident a la fin du Moyen Age*, Paris 1994, str. 20 – 21 navodi kao primjer Jovana XXII koji je samo na borbe u Lombardiji utrošio 60% papskih finansija – 400 000 florena!

bez vlastitih beneficija, lutajući godinama u potrazi za nekim mjestom. Ovi mladi nezaposleni sveštenici, *clerici vagantes*, sa razlogom su bili nezadovoljni svojim položajem i unosili u crkvu duh socijalne napetosti i buntovništva. Unutar crkve, makaze između siromašnih i dobrostojećih sveštenika koji su mogli platiti još po neku dalju prebendu sve više su se otvarale i ugrožavale temelje jedinstva. Naime, sticanje prebendi se skupo plaćalo zavisno od ranga.

Gomilanje prebendi u Kotoru se tiho uvlačilo u kotorske crkvene redove već od XIV vijeka. Prilikom izdavanja zemlje u zakup saznajemo da je zakupodavac sveštenik Tripun Pautinov bio kanonik sv. Tripuna, pleban Crkve sv. Marka, upravnik Crkve sv. Agate u Mržepu i sv. Jakova u Jaheldolu.¹³ Sveštenik Ivan Bolica je uz papsku intervenciju uspio da pridobije beneficije u tri crkve: sv. Lorenca, sv. Sofije i sv. Marije od Rijeke.¹⁴ Kada je umro sveštenik Ratko Tolani, dijelili su se njegova dva beneficija u Crkvi sv. Marije od Rijeke između dvojice sveštenika, a u Crkvi sv. Đorđa od Puća jednome. Tolani je bio još i kapelan oltara sv. Nikole u Crkvi sv. Tripuna i sv. Benedikta Bratovštine sv. Križa.¹⁵ Antonije Druško je držao crkve sv. Mihaila i sv. Antonija.¹⁶

Đorđe Radov bio je upravnik Crkve sv. Mihaila i sv. Sofije.¹⁷ Marin Natalinov Drago držao je crkve sv. Martina od Trga i sv. Agate, a Marin Paskvali crkve sv. Abrama i sv. Barbare.¹⁸ Marin Gemberoso je držao crkve sv. Marije od Rijeke i sv. Marije od Gurdića (mosta).¹⁹

To je, dakle, bilo ono šta je žigosao niži kler. Držiocci beneficija se na kritiku nisu obazirali i otvoreno su težili da prikupe što više njih, ne samo u okviru dijeceze nego i van nje. Ne treba tumačiti ovu čežnju kao nedostatak lojalnosti, jer je katolički kler, po prirodi internacionalan i latinizovan, bio slabo vezan za određena mjesta. Uz to, u ovo vrijeme su pojmovi poput nacionalizma, patriotizma, lojalnosti bili tek u začetku, a isto se odnosi i na pojam naroda i narodnosti.

Mi ne možemo da utvrdimo koliko je približno bilo beneficija u gradu i okolini, jer jedini katastik crkvenih imanja sa kojim raspoložemo jeste evidencija sačuvanih pismenih dokumenata o beneficijama iz 1700. godine. Ovaj katastik navodi ukupno 72 beneficija, od čega je samo dvade-

¹³ *IAK SN V*, 245 (10. IX. 1431); *BAK I*, 95 (13. XI. 1435).

¹⁴ *BAK I*, 256 (11. V. 1449); *ibid.* 92 (a. 1449).

¹⁵ *BAK I*, 269 (3. XI. 1450).

¹⁶ *BAK I*, 345 (8. VI. 1454).

¹⁷ *BAK I*, 101 (21. XII. 1435); *ibid.* 108 (9. I. 1436).

¹⁸ *BAK II*, 218 (a. 1458).

¹⁹ *BAK IV*, 3 (septembar 1475); *ibid.* 9 (oktobar 1475).

set beneficija ostavilo pisane tragove iz XIV i XV vijeka.²⁰ Ovaj podatak ne možemo smatrati tačnim ako samo uzmemo u obzir činjenicu da je svaka crkva morala da ima neki izvor izdržavanja, a u Kotoru bilo je do kraja XV vijeka šezdeset crkava i dvanaest oltara prema našoj dokumentaciji (tu ubrajamo sve pomene crkava, i onih u gašenju i onih u izgradnji), od čega je trideset četiri ušlo u spisak oltara i crkava Boke Kotorske.²¹ Broj ovih sakralnih objekata je varirao, ali svakako je daleko nadmašivao brojku od dvadeset beneficija. Katedralna crkva imala je 1457. godine dvanaest kanonika i pet sveštenika zaduženih za sakristiju.²² Ostale veće crkve, na primjer Crkva sv. Marije, imale su po nekoliko sveštenika. Male crkve jedva su prehranjivale jednog sveštenika sa pomoćnikom kapelanom. Međutim, znamo da je broj sveštenika i redne braće dostizao nekoliko stotina i premašivao je višestruko broj slobodnih mjesta. Jaka koncentracija sveštenstva u gradu bila je prisutna širom Evrope, ali je u Kotoru bila još naglašenija zbog činjenice da okolina grada nije bila posve sigurna; katoličke naseobine su bila samo manja ostrvca u pravoslavnom okruženju. Prevelikom broju duhovnih lica u gradu doprinomio je i nepre-stani priliv klerika iz susjednih krajeva, prije svega Albanije, gdje su uslovi za djelovanje katoličkog sveštenstva postajali sve teži.

Mladi sveštenici su čekali mjesto godinama, a kada se konačno oslobodilo, papa je mogao namjestiti svog štićenika i nade mladog adepta su se izjalovile. Papske intervencije su tražili pojedinci koji su objicali vrata Rimske kurije, uticajni rođaci ili jednostavno imućni ljudi. Slanje zastupnika kod pape bio uobičajen način sticanja ureda, ali je iziskivalo velike troškove za takse i boravak i dosta vremena koje jedan sveštenik nije mogao da izdvoji. Svi nosioci crkvenih zvanja imali su rezidencijalnu obavezu i nisu smjeli da napuštaju grad bez biskupove izričite dozvole, koja je izdavana na ograničeno vrijeme od najčešće tri mjeseca. Zato je bilo praktičnije poslati umjesto sebe nekog ko će biti, za novac razumljivo, voljan da proslijedi molbu u kuriji.

Dokumentacija sadrži više pomena o punomoćjima koja su davana u svrhu da ovlašćeno lice za davaoca punomoći isposluje kod Rimske kurije neki crkveni ured. Naravno, prilikom sticanja crkvenih dužnosti dolazilo je do toga da su interesi patrona crkava i Rimske kurije često bili

²⁰ BAK XXIII: *Cattastico de libri episcopali con indice alfabetico et sommario de beneficii semplici et alcune chiese dentro, et fori. Fatto per ordine, et con spesa dell' illustrissimo Monsignore Marino Drago, vescovo di Cattaro.*

²¹ *Altari e Chiese delle Bocche di Cattaro. Copie di documenti dei secoli XV e XVI (1435 – 1513). DIL IX, DAK.*

²² BAK II, 299 (13. VI. 1457).

ukršteni. Na primjer, sveštenik Antonije Druško je kao upravnik Crkve sv. Mihaila i sv. Antonija odredio Mihaila Paltašića za svog prokuratora da se kao opunomoćenik zauzme kod sv. oca i njegovih kardinala da mu se dodijeli kanonikat u Kotoru „sa obavezom dušebrižništva ili bez nje” (*cum cura aut sine cura animarum*) ili više njih. Opunomoćenik je bio ovlašćen još za pomirenje spora Antonija i Mojsija Buffarolis koji su se sukobili oko prava na beneficij sv. Marije od Rijeke. Antonije je na kraju dobio beneficij te crkve, ali u najam i na samo dvije godine. 1451. godine je sklopio sa istim Mihailom Paltašićem, opunomoćenikom gore navedenog Mojsija Buffarolis, sljedeću nagodbu: uzeo je crkvu i sve njene posjede – kuće, imanja i vinograde, najmove i druge prihode, i obavezao se da će u njoj služiti mise o svom trošku, upravljati crkvom i ostalim na domaćinski način i davati „gazdi”, odnosno njegovom opunomoćeniku Paltašiću, 60 dukata godišnje i tri stara smokava.²³

1443. godine se sveštenik Nikola Jakov (Paskvali), držilac trećine beneficijarnih prihoda u Crkvi sv. Marije od Rijeke, odrekao svojih prava u korist Marina Bizanti i njegovog sina đakona Nikole koji su bili držiocu dviju trećina beneficija. Paskvali je na taj način htio da podmiri dug koji je imao kod Bizantija seniora – 55 perpera koji su ostali neisplaćeni od ranije pozajmice 200 perpera. Ova transakcija je dala đakonu Nikoli odriješene ruke da pokrene proceduru za ozvaničenje njegovih prohtjeva na Crkvu sv. Marije od Rijeke. Još te godine je ovlastio svog oca da se zauzme kod papske kurije da mu papa dodijeli beneficij.²⁴

Znajući dobro da je red kandidata na svako mjesto višestruko premasivao broj slobodnih mjesta, kandidati su ulagali napore da sebi unaprijed objezbijede što jaču poziciju, obilaženjem patrona u samom gradu i skupim intervencijama kod Svete stolice. 1444. godine je na primjer klerik Jakov, sin zlatara Metika, ovlastio Ivana Paltašića koji je upravo kretao u Mletke da se za njega zauzme kod pape i osigura mu preče pravo na mjesto u Crkvi sv. Marije od Rijeke, čim neko bude upražnjeno.²⁵

Uporne suplike kod Pape su često imale uspjeh, ali su nadraživale patrone crkava koje su te crkve smatrali djelimično svojim rezervnim fondom, namjenjenim za kandidate iz redova njihovih vlastitih porodica. Ako i nisu imali sveštenika u vlastitoj rodbini, uvijek je bilo dosta mještana na koje je bilo lakše uticati, jer su se osjećali zahvalnima svojim hljebo-davcima. Iz stanja koje zatičemo u Kotoru u kasnom srednjem vijeku

²³ Istorijjski arhiv Kotor, Sudsko – notarski spisi (*IAK SN*) CXLIX, 582 (2. X. 1450); *ibid.* 682 (6. III. 1451).

²⁴ *IAK SN* X, 111 – 113 (april 1443); *ibid.* IX, 690 (a. 1446).

²⁵ *IAK SN* IX, 130 (23. IX. 1444).

uočljivo je da je institucija patronatnog prava (*ius patronatus*) ranije imala veoma jaku poziciju. Prema kanonskom pravu, patronatno pravo (ova institucija postoji do dan danas) je skup povlastica sa određenim obavezama koje uz dozvolu crkve pripadaju osnivačima crkve, kapele ili beneficija. Patronatno pravo može da bude:

- a) realno ili personalno, to jest lično;
- b) crkveno, laičko ili miješano, prema tipu vlasništva;
- c) nasljedno koje prelazi sa osnivača na nasljednike. Lično patronatno pravo ne smije da se prenosi na nevjernika, jeretika, pripadnika sekte ili na lice ekskomunicirano iz crkve.

Patron je uživao značajne privilegije. On je imao pravo da predloži sveštenika na upražnjeno mjesto; ako je sveštenik doduše obavljao svoju dužnost, ali je bez njegove krivice došlo do smanjenja prihoda crkve, patron ga je predlagao kako ne bi živio u siromaštvu; patroni su prilikom liturgija i obreda sjedjeli u crkvi na istaknutim mjestima.

Obaveze patrona su bile prije svega da spriječe nedomaćinsko rasipanje crkvene imovine; da obnavljaju i popravljaju oštećenu crkvenu zgradu shodno zahtjevima ordinarijusa; da dopunjavaju prihode ako postojeći nisu dovoljni za održavanje dostojnih obreda.

Patronatno pravo gubilo se ako ga se patron odrekao, ili ako je Sveta stolica lišila patrona tog prava, ili ako se porodica osnivača iskopala ili otpala od vjere. Naravno, patronatno pravo nestaje i ako patron počini neki ozbiljan prestup protiv morala i zakona.²⁶

Uticajna grupa porodica patrona u srednjovjekovnom Kotoru vjerovala je da može snagom patronatnog prava vršiti značajan uticaj na crkvene stvari, ali to se mišljenje kosilo sa crkvenim interesima.

Papa je bio glava Crkve i imao je pravo namještanja, ali isto pravo je imao i biskup iz razloga što je bolje poznavao lokalne prilike i što mu je kanonsko pravo davalo velika ovlašćenja u okviru njihovih dijeceza. Biskup je najčešće postigao dogovor sa svetim ocem. Međutim, lokalni patroni i ugledni građani su odbijali da shvate neminovnost nagodbe. Kao laici, razmišljali su na drugi način. Nisu shvatali apsolutni autoritet pape koji je smatran nepogrešivim, nego su mislili da vještom i logičnom argumentacijom mogu da postignu preinačenje odluke. Gledali su na papu kao na visokog činovnika, najvišeg sudiju, dok je sveštenstvo u papi vidjelo, ili trebalo da vidi, namjesnika Božjeg, neumoljivog i nedostižnog nasljednika prvih apostola čije odluke se ne dovode u pitanje.

Svoj udio je svakako imao i duh vremena. Bez obzira što je kotorska dijeceza spadala u krug zemalja rimske obedijencije, kritika papizma, ili

²⁶ CIC § 1448 - 1470: *De iure patronatus*.

njeni odjeci, svakako su se morali pročitati i ovdje. Za pragmatične, neobrazovane Kotorane su teološki razlozi na liniji *imperium - sacerdotium* bili nebulozni, ali su za to imali sluh za politički doseg papističkih i protupapističkih previranja.

Pogledajmo sada još konkretne primjere zbivanja koji odslikavaju gore izloženo.

Godine 1435., u katedralnu crkvu (gdje je zasijedao kaptol kanonika) sv. Tripuna došli su braća Nikola i Luka, sinovi pokojnog Lodovika Bolice, u svojstvu prokuratora Ivana Bolice, upravnika crkava sv. Lorenca i sv. Sofije izvan zidina (*extra muros*), koji su dostavili opunomoćenje pisano u Mlecima i papsku bulu. U buli papa Eugen IV (1431 - 1447) nalaže da se sveštenik Ivan Bolica primi u sastav kanonika Crkve sv. Tripuna i u crkveni beneficij sa obavezom dušebrižništva ili bez nje (*beneficium cum cura aut sine cura*). Neka mu se, nastavlja se u buli, dodijeli izdržavanje u katedralnoj crkvi, dekanat ili arhiprezviterat na selu koji će mu donositi 40 zlatnih florena prema desetinskim taksama. Prokuratoru su također dostavili pismo sveštenika Frančeska Griti iz Mletaka, papskog egzekutora čiji pisac traži da se odluka sprovede.

Na osnovu gore opisanih listina, Ivan je primljen u kanonike. Na margini dokumenta je upisana bilješka da je Ivan došao i potvrdio odluku lično.²⁷ Nekoliko mjeseci kasnije je Ivan Bolica dostavio papsku bulu u prilog svoje kandidature na upražnjeni beneficij Crkve sv. Marije od Rijeke, čiji je bivši držilac beneficija, sveštenik Marin Tihoje, umro.²⁸ Da li je uspio, ne znamo, jer je beneficij u toj crkvi 1450. godine na osnovu preporuke pape Nikole V (1447 - 1455) dodijeljena sveštenicima Margociju Paskvali i Antoniju Bako koji su trebali da dijele prihode od crkve i još nekog imanja u Dobroti.²⁹ Prema ovome vidimo da su pape imenovali ne samo više prelate poput biskupa i opata, nego i sveštenike nižeg ranga.

Intervencije svete stolice su se odnosile i na izgredne koji su se dešavali van crkvenih redova. 1450. godine su se plemići Barto de Rubeis i njegova braća žalili papi da su bili opljačkani i njihova imovina razgrabljena. Zato je papa zahtijevao da kotorski biskup, odnosno njegov vikarijus Tripun Sciti, natjera nepoznate počiniocce na vraćanje ukradenog. Vikarijus je ekskomunicirao sve lopove naspram „brojne gomile ljudi” (*multitudo copiosa populi*), vjerovatno kako bi egzemplarno kaznio i upozorio sve

²⁷ BAK I, 126 (17. IX. 1435).

²⁸ BAK I, 256 (11. V. 1449).

²⁹ BAK I, 261-264 (3. XI. 1450).

koji bi se ubuduće usudili na sličan čin. Opljačkani su, naime, bili Dubrovčani čime se, u ne uvijek idilične odnose između Dubrovnika i Kotora, unosila još jedna tenzija.³⁰

Sličan slučaj se dogodio 1451. godine kada je pred vikarijuse – zamjenike biskupa - došao sveštenik Ivan Prierad i dostavio papski dekret kojim je postavljen na dužnost beneficijara u Crkvi sv. Marije od Rijeke i kapeli ili oltaru sv. Benedikta bratovštine sv. Križa, jer su se ta mjesta upravo upraznila smrću sveštenika Palme. Vikarijusi su udovoljili nalogu pape.

Međutim, protiv ove odluke oštro je reagovala sama bratovština. Jedino objašnjenje zašto je Prierad uspio da pridobije papsku privilegiju vidjeli su čelnici i Prieradovoj prevari svetog oca – po njihovom mišljenju je sveštenik lažno tvrdio da mu je mjesto prepušteno od strane pokojnog ktitora kapele Matije Palme, odnosno, da ga je Matija naznačio kao nasljednika preminulog sveštenika. Protest je uložio i sveštenik Ivan Božidarov koji se nije libio da Prierada nazove prevarantom i žalio se na arhidakona Ivana Paltašića što je dozvolio Prieradu da mu njegov manevar uspije. U žalbi je izričito naveo da „ako bi papa znao za kakva ogromna zlodjela” (*enormes sceleritates*) krive Paltašića, „lišio bi ga tog časa svih beneficija”. Ivan Paltašić nije podoban da bude sudija u bilo kakvom sporu. Prierad je apelaciju uputio direktno papi.³¹

Papa je sa pravne i političke tačke gledišta bio najviša instanca u Crkvi i donosio je neopozive odluke. *Rima locuta, causa finita* – čim je Papa progovorio, spor je bio okončan.³² Naivni naponi da se utiče na promjenu papskih odluka karakteristični su za niže sveštenstvo koje nije shvatalo proceduralne zakonitosti. Kritički nastrojeni, budući nezadovoljni, buntovni, saosjećali su sa potrebama puka, pekla ih je nepravda, tobožnja ili prava, i vjerovali su u pravdu u okviru Crkve. Kler na visokim položajima je bio više okrenut sebi, udaljen od tekućih problema stanovništva, usmjeren na karijeru i samim tim oprezan.

1452. godine je pred kaptol kojem je predsjedavao biskupov vikar došao đakon Nikola Ivanov Nenad i dostavio dva papska pisma. Prva bila je bio zapravo dekret o imenovanju, odnosno preporuka za imenovanje, a drugi nalog da se imenovanje sprovede (*duas litteras apostolicas, unam vocatam gratiosam et unam executoriam*). U pismima se zahtjeva da se uručiocu dodijeli prvo upražnjeno mjesto u kotorskoj dijecezi. Ali kaptol je Nikolu odbio jer bi se njegovo primanje kosilo sa povlasticom pape Ni-

³⁰ BAK I, 308 – 309 (22. V. 1450).

³¹ BAK I, 351 (30. VI. 1451); *ibid.* 353 (jul 1451).

³² Aurelius Augustinus, *Sermones de diversis* 131, 10, in: *PL* 39, 798.

kole IV, a u toj privilegiji izričito piše da se niko ne prima u sastav kanonika Kotora bez odobrenja gospode biskupa i kanonika. Razlog takve odluke leži „u skandalima koji mogu nastati povodom toga”. Prema papskoj buli, uručilac bi trebalo da dobije prvo upražnjeno mjesto sa prihodom 60 florena. Međutim, u Kotoru ne može da dobije nikakav beneficij sa kurom niti za to ima pravnog osnova. Ipak, kako arhidakon i vikarijusi žele da udovolje papinom zahtjevu, predlažu đakonu Nikoli da se odrekne svojih prava i prohtjeva, a oni će da nađu načina da mu se pomogne, jer je siromašan. Nikola je pristao jer nije htio da stvara nepravilike i zamolio je za dodjelu beneficija bez obaveze dušebrižništva sa prihodom od 60 florena od kojih bi se izdržavao. Kaptol se sažalio na njegovu „poniznost” (*visa sua humilitate*) i prihvatio ostavku - refutaciju. Zatim je obećao da će Nikoli dodijeliti prvo upražnjeno mjesto sa prihodom od 40 florena.³³

Iz gore opisanog dokumenta slijedi jasan zaključak da Kurija nije imala tačnu predstavu o realnom stanju u dijecezi, pošto je, na osnovu možda zastarjelih, računovodstvenih podataka pretpostavljala da su prihodi prebendi u Kotoru veći. Nije se radilo toliko o propustu kurijalne uprave, nego o činjenici da je nakon pada Grblja u turske ruke i nadiranja neprijatelja sa svih strana u Kotoru došlo, gotovo iz dana na dan, izraženog pogoršanja ekonomske situacije. Kao drugo, u Kuriji se nije znalo da kanonike neće obradovati predlog da u svoje redove prime sveštenika niskog porijekla – Ivanov otac je bio mornar, a kanonici mahom plemići. Što se tiče dodjele beneficija *cum cura*, kaptol je bio u pravu: Ivanu kao đakonu, dakle duhovnom licu nižeg stepena, slijedila je samo sinekura, jer bi za beneficij sa dušebrižničkim obavezama morao imati zvanje prezbitera: dušebrižništvo su mogli vršiti samo sveštenici.

Zbog namještanja sveštenika spolja se nezadovoljstvo širilo ne samo među patronima, nego i u narodu. 1452. godine izbila je tim povodom čak demonstracija. U opisu tog događaja se pripovijeda kako su komes Jakov Mauroceno i sindik Jakov Suriano išli putem od Crkve sv. Franje do Trga sv. Tripuna gdje su susreli mnoštvo okupljenih plemića i građana. Kada su pitali za razlog okupljanja, rečeno im je da je u Kotor došao izvjesni klerik Jon Đorđev (*Georgii*) iz Albanije i namjerava da dostavi papske bule koje ga preporučuju za kandidata na prvo upražnjeno mjesto

³³ BAK I, 361 (21. IV. 1452): *Impetravit ... contra indultum factum per ... papam Nicolaum IV, quo indulto in effectu continetur, quod nullus recipiatur in canonicos Catari contra voluntatem domini episcopi Catarensis et canonicorum propter scandalia, que ... ob hoc possunt oriri.*

u dijecezi. Ovakav način sticanja prebendi je po mišljenju zbora mještana bio suprotan običajima grada i kanonskim propisima. Komes i sindik su se povukli u biskupsku palatu da zajedno potraže rješenje. Stavljani su, naime, pred dilemu da li da se povinuju papinom naređenju ili ustuknu pred negodovanjem mještana, ujedinjenih bez obzira na stalešku pripadnost u čvrstoj odluci da spriječe zadiranje u mjesne običaje. Sindik je pitao gradskog notara Ivana Lukšu za mišljenje. Lukša se sjetio da kandidatu treba tražiti još i duždovu preporuku. Ako je bude imao, predmet će se rješavati u skladu sa mletačkim pravom. Ako je nema, vruć krompir ostaje u njegovim rukama. Tako je i bilo. Kandidat nije posjedovao traženo odobrenje, predmet se odložio a uznemireno građanstvo se razišlo.³⁴

Autor hvalisavog zapisa o ovom događaju je Lukša sam. Uredni i ambiciozni notar je iskoristio priliku da prikaže svoj minut slave u što boljem svijetlu. U svakom slučaju, solomonsko rješenje koje je predložio doista je spasilo situaciju. Naime, iako je nezadovoljstvo zbog protekcionizma tinjalo već odavno, u ovom slučaju je kap koja je prelila čašu bila činjenica što je kandidat bio došljak iz inostranstva. Ako su mještani pokušavali da se domognu beneficija uz papsku podršku, i to je stvaralo zlu krv i remetilo običaje grada i prava patrona. Ipak, mještana su na kraju uvijek prihvatili, dok su namještanje stranaca nerado gledali. U tom njihovom stavu možemo vidjeti dvije uporedne tendencije: prva je već gore opisan patronat koji je u Kotoru imao veoma duboke korijene, dakle, inertna i tradicionalna tendencija da se zadrže stare privilegije samo za patrone. Druga tendencija je bila sasvim moderna: rađanje nacionalne svijesti čiji nosilac je bio gradski patricijat. I dok je katolička crkva bila jedan multinacionalni organizam ujedinjen pod zastavom papizma, latinskog jezika itd, nacionalizam je već u to vrijeme počeo da udara na univerzalističko načelo jer ga je kočilo u razvoju.

No, bez obzira na odupiranje građana, ista priča se stalno ponavljala. Čim se oslobodilo neko mjesto u crkvi, pojavio se, preko reda, neki kandidat sa papskom bulom i osujetio planove patrona tražeći da ga biskup ili vikarijus „uvede u posjed” (*inducere in tenutam*).

1475. godine je arhidakonu Antoniju Druško pristiglo pismo Svete stolice na kojem se nalazio potpis pape Siksta IV (1471 – 1484). U njemu se uručilac, sveštenik Nikola Vecerino, preporučuje na upražnjeno mjesto u Crkvi sv. Marije od Rijeke umjesto preminulog sveštenika Ivana Gemberosi. Vikarijusi Mihailo Vrakjen, Tripun Sciti i Drago Drago su papsku bulu obećali ispoštovati bez pogovora.³⁵

³⁴ BAK I, 365 (a. 1452).

³⁵ BAK IV, 2 (septembar 1475).

Protiv tako pasivnog prihvatanja svega što je dolazilo iz Rima pobunio se Antonije Druško, pripadnik bogate trgovačke porodice. Tražio je da se u zapisnik upiše da se on ne slaže sa odlukom vikarijusa. Druško je inače početkom 70. godina XV vijeka bio u sukobu sa Tripunom Sciti zbog spornih prava na kanonikat. Iako je Druško dobio na sudu, te obojici naloženo da se pomire i da se ubuduće suzdrže svih komentara međusobnog sukoba, napetost između njih nije nestala već je tinjala da bukne čim se ukaže prilika.³⁶

Vikari su prihvatili papske odluke ne samo iz razloga dužnog poštovanja, nego što su, kao Sciti, upravo Kuriji dugovali zahvalnost za svoja zvanja i u intervencijama iz Rima nisu vidjeli ništa neobično. Što se Vrakjena tiče, to je uvijek bio lojalan biskupski službenik i pouzdan sveštenik bez velikih ličnih ambicija, kojeg su upravo zbog ovih osobina željeli za vikarijusa svi biskupi što su za njegovog života dolazili u Kotor: Kontareno, Bernardo i Nigris, možda i Faseoli. Vrakjen je znao da miri zavađene, bio je, izgleda, blage naravi i kao *regenschori* je imao i organizatorske sposobnosti.

Antonije Druško je svojim neslaganjem i odbijanjem da stavi svoj potpis na edikt o postavljanju Vecerina na mjesto u Crkvi sv. Marije od Rijeke izazvao problem. Vikarijusi su sročili opomenu u kojoj mu daju ukor zbog oholosti i glumljene poslušnosti (*extolis te fingendo obedientiam*) koju opovrgava činjenica da diže glas protiv Svete stolice. Naprotiv oni, vikarijusi, su doista poslušni (*fili obedientie*) i poštuju prava i običaje obavezne za sav hrišćanski svijet, jer je stara praksa Papske kurije da namješta u crkvene urede one koje sama odredi.

Opomena Drušku ne samo što je oštro formulisana, nego je poprimila oblik javnog žigosanja kada je bila okačena na zidu katedrale, vjerovatno sa ciljem da na taj način upozori i druge buntovnike koji bi htjeli da krenu Druškovim putem. Vikarijusi su ovom mjerom ujedno željeli da dokažu svoju odanost nadređenima i da otklone sumnje da i oni nisu potpuno lojalni.³⁷

Opomena nije postigla željeni učinak. Druško je vikarijusima ne samo odbio dati traženi potpis, nego je napisao i preko svog kurira poslao žalbu na odluku. Iz oštećenog dokumenta koji sadrži odgovor napadnutih vikara vidi se da je Druško dotakao ranjivo mjesto. Optužuju Druška da iskrivljuje činjenice i podmeće lažne informacije, prisvaja tuđa ovlašćenja i koristi svoj položaj. Izražavaju čuđenje što postupa na taj način; ponovo

³⁶ BAK II, 76; ibid. 132; ibid. 166; ibid. III, 229; ibid. 232 et passim.

³⁷ BAK IV, 3 (6. X. 1475).

ističu vlastitu lojalnost; ukoravaju Druška zbog podmuklosti. Na kraju mu određuju kaznu od 200 dukata (!) ako ne odustane od žalbe. Kazna za neposlušnost Rimskoj kuriji može da skoči, kako kažu vikarijusi, na 300 dukata (!) globe Svetoj stolici ako se Druško ne urazumi.³⁸

Ogromne kazne, ogorčeni ton, sve to upućuje na zaključak da je Druško već napravio skandal na raznim mjestima, jer ga vikarijusi zbog prostog neslaganja sa odlukom kaptola ili Kurije ne bi prikazali kao otpadnika i kolegu izdajnika. Ipak je bio arhidakon, značajan lik među kotorskim sveštenstvom. Nećemo biti daleko od istine ako Druškovu odbojnost povežemo sa njegovom pripadnošću gradskom patricijatu čije je interese zastupao. Intervencija je, kao već mnogo puta, u korijenu sasjecala prava patrona, i Crkva sv. Marije od Rijeke je od pamtivijeka bila ugledna patronatna crkva čiji su osnivači bili pripadnici porodica Bizanti i Gimo.

Nije isključeno da je pored drugih faktora upravo ova stalna napetost između papških i lokalno-patricijskih interesa doprinosila tome što su kotorske crkvene zgrade bile u tako jadnom stanju. Držiocci patronatnih prava nisu vidjeli zašto bi ulagali sredstva ako ne dobiju nešto za uzvrat. Prilikom gore opisanih događaja su se osjećali gurnuti u ulogu pukih uplatnika, gubili su volju za održavanje crkava. A od darova, legata, prihoda, poreza i misa se najviše izdvajalo za gradnju katedrale čija velelepnost nije bila u skladu sa stanjem u gradskoj blagajni. Ono što je preostalo, teško da je moglo pokriti ogromne potrebe za održavanjem prekobrojnih sakralnih objekata.

Sveta stolica se dakle miješala u lokalnu crkvenu politiku, ali se ne može reći da nije postojalo uvažavanje preporuka lokalnih prelata i vlasti, naročito Senata. Mletačka dokumentacija pruža dokaze o uobičajenim raspravama Senata nakon kojih se donosila odluka o podršci određenom kandidatu na neko crkveno zvanje. Ova odluka se sprovodila na taj način što se uputila suplika svetom ocu u kojoj se preporučuje kandidat i moli se za njegovo namještenje. Radilo se o težnji da na mletačkim teritorijama budu u važnija crkvena zvanja birani pripadnici mletačkog patricijata (*persona veneta originaria*) ili barem lica lojalna mletačkim vlastima i, naravno, podobna za crkveno zvanje (*ecclesie condigna*).³⁹ Takođe je uočljivo da je Senat nastojao da zbrine sveštenike koji su, zbog toga što su istrajali na mletačkoj strani, protjerani iz svojih crkava. To je bila uobičajena politika koju su Mleci primjenjivali i prema porodicama svojih na-

³⁸ BAK IV, 8 (20. X. 1475).

³⁹ Acta Albaniae Venneta (AAV) 2890 (26. IV. 1424).

stradalih vojnika.⁴⁰ U tu grupu je spadao sveštenik Trifun Pautinov koji je počasni civitet stekao zahvaljujući svom bratu Luki Pautinovom. Pautinovima, to jest, braći Luki, Mihajlu, Ivanu, Nikoli i Trifunu je 1424. godine dodijeljen status mletačkih građana na osnovu Lukinog zahtjeva, i to za zasluge koje je porodica, privržena Mlecima, imala na jačanju veza između Kotora i Mletaka i odbrani mletačkih interesa u gradu.⁴¹ Iz uzgrednog pomena saznajemo da je mletački civitet imao i sveštenik Antonije Druško: u punomoći kojom ga biskup Nigro ovlastio kao svog prokuratora i specijalnog izaslanika kaže se da je Antonije mletački građanin (*Marcus Nigro episcopus ... fecit ... suum procuratorem et nun-tium specialem ... venerabilem virum Antonium dee Drusco ... civem Vene-tum, canonicum Catharenssem*).⁴² Mleci su se često puštali u razne čarke kao u slučaju biskupa Lješa Andrije Suma, kome su držali stranu zbog njegove privrženosti Mlecima. U trenutku kada je neki drugi prelat pokušao da uz pomoć intriga prigrabi lješku biskupiju, Senat je oštro intervenisao kod pape u korist svog miljenika.⁴³

Mleci su u mnogim slučajevima postupali neosjetljivo, dajući previše do znanja da lokalnom stanovništvu ne vjeruju do kraja, jer su ga posmatrali kao izloženo „šizmatičkoj zarazi”.⁴⁴ Strahovalo se da se „šizmatici” (pravoslavni) i nevjernici (Turci) ne počnu širiti na užtrb njihovih granica. Taj stav se kasnije znatno ublažio, ali je na početku mletačke vladavine uočljiv veliki oprez.

Dakle, kao što vidimo, problem je bio zamršen. Tri uticajne društvene grupe su smatrale da imaju pravo postavljanja (*ius investiturae*) sveštenika u beneficije i urede: papa kao glava Crkve, u saradnji (ponekad namenutoj) sa biskupom kao glavom dijeceze; Mleci kao politički gospodari ovih prostora; lokalni patricijat i lokalno plemstvo kao patroni; potonji su nerado gledali na neprestane pokušaje da se njihova prava uskrate.

Iz gore navedenog, vidjeli smo da je u malom kosmosu Kotora u poznom srednjem vijeku bio prisutan problem napetosti između papizma i lokalnih interesa crkvenih i laičkih vlasti. Gradski patricijat se snažno borio da zadrži patronat nad crkvenom imovinom, u čemu je imao oslonac

⁴⁰ *AAV* 1825 (19. VIII. 1413); *ibid.* 2405 (16. III. 1420) – preporuka za biskupsku prebendu za prognanog biskupa Drivasta; *ibid.* 2501 (22. VII. 1421); *ibid.* 2545 (29. XI. 1421) – preporuka za biskupa Fare i Brača; *ibid.* 2556 (19. III. 1422) – preporuka za biskupa Drača; *ibid.* 2674 (ante 30. I. 1423) et passim.

⁴¹ *AAV* 2932 (28. VI. 1424).

⁴² *BAK* III, 5 – 7 (4. II. 1460).

⁴³ *AAV* 2917 (30. V. 1424).

⁴⁴ *AAV* 2864 (10. II. 1424).

u mletačkoj upravi, uvreženim običajima i zamecima nacionalizma. Sa druge strane je crkva, vođena načelom univerzalizma i centralističkih napora, bila odlučna da ustupi laicima samo neophodni dio uticaja na crkvene stvari. Zahvaljujući reformama, crkva je u XV vijeku izbjegla preteći raskol i slomila je prevlast plemstva nad papizmom. Laičko miješanje u crkvene stvari je bilo ubuduće ograničeno. Iako su laičke države željele da iskoriste crkvene prihode za svoj razvoj putem uticaja na investituru, papizam je snažnom koncentracijom, novim ustanovama sa brojnim personalom i odlučnom politikom uspio da se izbori sa tim tendencijama. Na kraju srednjeg vijeka izašao je osnažen iz tih teškoća pod devizom „Papa i crkva jedno su” (*Papa potest dici ecclesia*).

Lenka BLEHOVA ČELEBIĆ

THE ROMAN CURIA AND KOTOR
IN THE LATE MIDDLE AGES

Summary

The paper deals with the problems of the papal interference with the local church authorities in Kotor. Though only fragments of the papal bulls have been preserved, from the documents it can be concluded that the policy of the Roman Curia, tending to ever greater centralization and increase of the papal power, collided with the laymen's interests. The Venetians and the local people holders of the patron rights, wanted to provide for themselves greater influence over church matters, in particular the investiture of the priests and church income. In the tendency towards preventing the Pope from appointing the foreigners for priests, we can detect the germ of the modern nationalism, born by the town patriciate, which on the other hand was quite alien to the catholic clergy. Papal favouritism also caused tensions within the clergy itself, as it deepened the differences between the well-to-do and poor clergy. Yet, it is clear that in the late Middle Ages the decisive papal policy yielded fruit and limited the ambitions of the laymen to influence the church matters.